

ZAVÁDĚNÍ FORMATIVNÍHO HODNOCENÍ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

IMPLEMENTATION OF FORMATIVE ASSESSMENT IN PRIMARY SCHOOL

Jakub Gyönyör

Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Cílem tohoto výzkumu je popsat proces zavádění formativního hodnocení na vybraných základních školách. Pozornost výzkumníka je v první fázi výzkumu zaměřena na změny v systému hodnocení učitelů zavádějících formativní hodnocení a způsob, jakým dochází k šíření praxe formativního hodnocení v pedagogickém sboru. Výzkum je koncipován jako vícečetná případová studie vybraných dvojic/trójic učitelů absolvujících kurz rozvoje profesních dovedností formativního hodnocení. Vzorek v dané fázi sestává z 5 učitelek ze dvou škol, se kterými probíhají rozhovory. Tyto doplňují data z pozorování jejich výuky a z rozhovorů s jejich kolegy a vedením školy.

Klíčová slova: formativní hodnocení; zavádění změny; profesní rozvoj; případová studie

Abstract

This research aims to describe the process of implementing formative assessment in selected primary schools. The researcher's attention in the first phase of the research is focused on the changes in the evaluation system of teachers implementing formative assessment and how the practice of formative assessment is disseminated among the teaching staff. The research is designed as a multiple case study of selected pairs/triplets of teachers undergoing a professional development course in formative assessment skills. The sample at this stage consists of 5 teachers from two schools who are being interviewed. These are supplemented by data from observations of their teaching and from interviews with their colleagues and school administrators.

Keywords: formative assessment; implementing change; professional development; case study

1 ÚVOD

Formativní hodnocení a problematika jeho zavádění do vzdělávací praxe je v současnosti předmětem zvýšeného zájmu ve světovém měřítku. Dokládá to i nebývalý důraz na využívání formativní zpětné vazby v aktuálním plánu rozvoje vzdělávání v České republice Strategie 2030+ (MŠMT, 2020). Tvůrci připravovaného RVP ZV, který by mohly školy dobrovolně začít používat od školního roku 2025/26, přebírají tento důraz a deklarují zavedení formativního hodnocení zaměřeného zejména na základní gramotnosti a rozvoj klíčových kompetencí na základních školách (MŠMT, 2022).

2 TEORIE

Formativní hodnocení efektivně podporuje učení žáků (např. Hattie, 2009), přesto není na českých základních školách plošně využíváno. Mezi nejčastěji uváděnými překážkami jsou: nedostatek času učitelů na sběr informací o každém žákovi a zapojování žáků do procesu hodnocení zvláště kvůli obsáhlosti kurikula, lpění na tradicích, vysoký počet žáků ve třídě, odmítavý postoj učitelů nebo rodičů (Kratochvílová, 2012; Laufková, 2016). Výzkumu zavádění formativního hodnocení se hlavně v zahraničí věnovala řada autorů (Black & Wiliam, 2005; Heitink et al., 2016). Rovněž v České republice se zájem výzkumníků o tuto problematiku zvyšuje. Black a Wiliam (2005) poukázali na neexistenci „královské cesty“ k vyváženému systému hodnocení rozvíjejícího žáka, kterou by se mohla vydat každá země. Dle Laufkové (2016) nemáme dostatek informací o způsobech, jak je na českých školách formativní hodnocení zaváděno.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Tento výzkum se zabývá problematikou zavádění formativního hodnocení na úrovni třídy a školy ve vazbě na desetiměsíční profesní kurz Hodnocení JINAK¹. Vychází z designu vícečetné případové studie – multiple-case study (Yin, 2018), kdy případem je dvojice/trojice učitelů z jedné školy. Příspěvek

1 Hodnocení JINAK: Formativní přístup k učení a hodnocení, aneb podporujeme učení žáků (dlouhodobý výcvikový kurz zaměřený na rozvoj profesních dovedností formativního hodnocení).

prezentuje výsledky analýzy polostrukturovaných rozhovorů s jednou dvojicí a jednou trojicí učitelek, které absolvují daný kurz a zavádějí formativní hodnocení ve své výuce a škole. Neboť v této fázi je výzkumná pozornost zaměřena na pojetí hodnocení a změny v systému hodnocení u dvojice/trojice učitelek, je dále realizováno pozorování výuky v jedné z jejich tříd. Také jsou realizovány polostrukturované rozhovory s jejich kolegy a vedením školy s cílem prozkoumání šíření formativního způsobu hodnocení v pedagogickém sboru. Data jsou analyzována technikami otevřeného a selektivního kódování (Strauss & Corbin, 1999) v programu Atlas.ti.

4 VÝSLEDKY

Trojice učitelek v pilotním vstupním rozhovoru popisuje formativní hodnocení jako formu průběžné zpětné vazby propojenou se sebehodnocením žáka, která vede žáky k přebírání odpovědnosti za svoje učení a posiluje jeho smysluplnost. Některé techniky formativního hodnocení využívaly učitelky už před vstupem do profesního kurzu, nyní jim však dávají větší smysl a při hodnocení postupují systematictěji. Ve výuce pracují s cíli a důkazy učení. Cíle hodiny si stanovovaly vždy a předpokládaly, že jsou jasné i žákům, aniž by byly přímo sdělovány. Nyní žáci cíle skutečně znají, učitelky se na ně v průběhu výuky odkazují a vztahují se k nim v popisné zpětné vazbě, která v různé míře nahradila průběžné známkování. Učitelky častěji pracují s kritérii hodnocení. Do procesu zavádění formativního hodnocení na úrovni školy pak podle výpovědí učitelek vstupují tyto faktory: sebejistota v technikách formativního hodnocení, podporující vedení, postoj učitelů a rodičů k formativnímu hodnocení nebo rozdílný režim prvního a druhého stupně.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Předběžná zjištění nastiňují některé změny, ke kterým už došlo v systému hodnocení učitelek zavádějících formativní hodnocení. Přestože se respondenty na poli formativního hodnocení považují za nováčky, ukázalo se, že některé jeho techniky převážně intuitivně v minulosti používaly. Chyběl jim ale systém, širší rámec propojující jednotlivé techniky směrem ke komplexní podpoře učení žáka. Zde lze spatřovat přínos absolvování profesního kurzu. Mezi klíčové

determinanty procesu zavádění formativního hodnocení patří vědomí jeho smysluplnosti, které učitelům pomáhá vyrovnat se s překážkami během procesu změny, jistota v používání konkrétních technik a dostupná podpora profesního rozvoje učitelů. Budou tyto skutečnosti dostatečně ošetřeny v průběhu nadcházejících kurikulárních změn?

6 LITERATURA

- Black, P., & Wiliam, D. (2005). Lessons from around the world: how policies, politics and cultures constrain and afford assessment practices. *The Curriculum Journal*, 16(2), 249–261. <https://doi.org/10.1080/09585170500136218>
- Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. Taylor & Francis Group.
- Heitink, M. C., Van der Kleij, F. M., Veldkamp, B. F., Schildkamp, K., & Kippers, W. B. (2016). A systematic review of prerequisites for implementing assessment for learning in classroom practice. *Educational Research Review*, 17(2), 50–62. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2015.12.002>
- Kratochvílová, J. (2012). Aktivní spoluúčast žáka při hodnocení – zdroj inspirace rozvoje osobnosti žáka a pokládání základů zodpovědnosti za kvalitu svého života. In H. Lukášová (Ed.), *Proměny pojetí vzdělávání a školního hodnocení* (s. 151–180). Asociace waldorfských škol ČR.
- Laufková, V. (2016). *Formativní hodnocení* [Disertační práce, Univerzita Karlova]. Digitální repozitář Univerzity Karlovy. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/83869>
- MŠMT. (2022). *Hlavní směry revize Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*. <https://velke-revize-zv.rvp.cz/files/iii-hlavni-smery-revize-rvp-zv-po-vpr-final-230111.pdf>
- MŠMT. (2020). *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. https://www.msmt.cz/uploads/Brozura_S2030_online_CZ.pdf
- Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Albert.
- Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: design and methods*. SAGE Publications.